

УДК 78.072.3

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/55-1-16>**Юлія КАПЛІЄНКО-ІЛЮК,***orcid.org/0000-0002-6114-9680*

доктор мистецтвознавства, доцент,

доцент кафедри музики

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

(Чернівці, Україна) *yuliyakaplienko@gmail.com***МУЗИКОЗНАВЧА ДУМКА НА БУКОВИНІ: АДАЛЬБЕРТ МІКУЛІЧ**

У статті розповідається про стан музикознавства на Буковині у період кінця XIX–початку XX століття. Використані в процесі підготовки статті методи дослідження, зокрема, біографічний, історичний, культурологічний, дедуктивний, дозволили виявити цікаві факти життєдіяльності одного з представників буковинської еліти того часу – Адальберта Мікуліча. Розвиток історичного музикознавства на Буковині розпочинався з німецькомовних праць. Одна з перших робіт, яку можна вважати музикознавчим дослідженням, – розвідка Антона Норста «Товариство сприяння музичному мистецтву на Буковині». Він один з перших дослідив музичне мистецтво Буковини та Чернівців. Початковий розділ цієї книги написаний професором Адальбертом Мікулічем, якого можна вважати одним з фундаторів музикознавчої думки на Буковині. Головна мета статті – визначення ролі Адальберта Мікуліча в дослідженні музичної культури Буковини та характеристика його розвідки «Музика на Буковині перед заснуванням товариства сприяння музичному мистецтву: 1775–1862». Музикознавчі та культурологічні праці А. Мікуліча – важливе джерело інформації про музичну культуру буковинського краю в період Австро-Угорської влади на Буковині. На основі відомостей із переказів та спогадів очевидців А. Мікуліч розкриває та порівнює особливості народної музики румунів та українців, характеризує жанрові моделі їх пісень. Акцентується увага на суспільному житті краю, згуртованості та дружніх стосунках між різними народами, що населяли Буковину. Багато цікавої інформації довідуємося з матеріалів А. Мікуліча, присвячених зародженню музичної освіти на Буковині. Описаний в книзі період 1830–1847 років надав Чернівцям передумови для майбутнього розвитку музикування, опанування майстерністю виконання на різноманітних музичних інструментах, особливо фортепіано, мистецтвом співу, акторської гри. Отже, окремі сторінки життя, активна громадська та музикознавча діяльність А. Мікуліча, представлені в дослідженні, дають можливість зробити висновки про його непересічну особистість та зародження музикознавства на Буковині в кінці XIX століття.

Ключові слова: мистецтво Буковини, культура Чернівців, музикознавство, музична освіта Буковини, А. Мікуліч, Й. Мікуліч-Радецький.

Yuliya KAPLIYENKO-ILIUK,*orcid.org/0000-0002-6114-9680*

Doctor of Science in Art Criticism, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Music

Yuriy Fedkovich Chernivtsi National University

(Chernivtsi, Ukraine) *yuliyakaplienko@gmail.com***MUSICOLOGICAL THOUGHT IN BUKOVYNA: ADALBERT MIKULICZ**

The article dwells on the state of musicology in Bukovyna in the period of the late 19th–early 20th century. The research methods used in the preparation of the article, in particular, biographical, historical, cultural and deductive, made it possible to reveal interesting facts about the life of one of the representatives of the Bukovynian elite of that time – Adalbert Mikulicz. The development of historical musicology in Bukovyna started with German-language works. One of the first works that can be considered a musicological study is Anton Norst's research on the «Society for the Promotion of Musical Art in Bukovyna». He was one of the first to research the musical art of Bukovyna and Chernivtsi. The first chapter of this book was written by Professor Adalbert Mikulicz, who can be considered one of the founders of musicological thought in Bukovyna. The main objective of the article is to determine the role of Adalbert Mikulicz in the study of the musical culture of Bukovyna and the characteristics of his investigation «Music in Bukovyna before the foundation of the society for the promotion of musical art in 1775–1862». The musicological and cultural works of A. Mikulicz are an important source of information about the musical culture of the Bukovynian region during the Austro-Hungarian rule in Bukovyna. On the basis of the stories and memories of eyewitnesses, A. Mikulicz reveals and compares the peculiarities of folk music of Romanians and Ukrainians, characterizes the genre models of their songs. Attention is focused on the social life of the region, unity and friendly relations between the different peoples who inhabited Bukovyna. We learn a lot of interesting information from the materials of A. Mikulicz, dedicated to the birth of music education in Bukovyna. The period of the years 1830–1847 described in the book provided Chernivtsi with the prerequisites for the future development of music-

making, mastering the skill of performing on various musical instruments, especially the piano, the art of singing, and acting. Thus, the individual pages of A. Mikulicz's life, active public and musicological activities, considered in the study, provide an opportunity to draw conclusions about his unique personality and the birth of musicology in Bukovyna at the end of the 19th century.

Key words: *art of Bukovyna, culture of Chernivtsi, musicology, musical education in Bukovyna, A. Mikulicz, J. Mikulicz-Radecki.*

Постановка проблеми. Музикознавство на Буковині має тернистий шлях становлення, адже край довгий час знаходився під володарюванням різних держав, зокрема й Австро-Угорської монархії. Цей період (1774–1918) був одним з найважливіших для політичного, економічного, соціального, релігійно-культурного розвитку Буковини та Чернівців. Влада усіляко сприяла процесам освічення населення. Незважаючи на те, що на території краю проживали представники різних національностей, більшість – це українці та румуни. Однак, нестача книжкової літератури поповнювалась переважно німецькомовними виданнями, які австрійці завозили з Відня. Лише деякі, духовного змісту екземпляри були надруковані українською. Водночас, з метою поліпшення та розвитку освіти на Буковині організовано ряд латинських та німецьких шкіл у Чернівцях і Сучаві. Отже, це сприяло поступовому онімеценню населення краю. Розвиток власного історичного музикознавства розпочинався, звісно ж, з німецькомовних праць. Одна з перших робіт, яку можна, певною мірою, вважати музикознавчим дослідженням – розвідка Антона Норста «Товариство сприяння музичному мистецтву на Буковині» (Dr. Anton Norst, 1903). Праця відображає процес розвитку культури Буковини, її музичного життя та роль окремих персоналій у процесі культурного піднесення краю в період 1775–1902 років. Окремий розділ цієї книги написаний професором Адальбертом Мікулічем, який став одним з основоположників музикознавчої думки на Буковині.

Аналіз досліджень. Процес дослідження культурного розвитку Буковини, його музичного мистецтва був нерівномірним. Великі прогалини спостерігаються у період радянської влади на Буковині. Тому дослідження ролі персоналій минулого в розвитку музичної культури краю, зокрема музикознавчої думки, розпочалося з часів української незалежності. Значна роль у цьому процесі належить науковцям кафедри музики Чернівецького національного університету, зокрема А. Кушніренку, Я. Вишпінській, О. Залуцькому, Ю. Каплієнко-Ілюк та ін. Працівники кафедри займаються дослідженням історичного минулого та сучасності буковинської культури, композиторської творчості митців краю, знаходять

нові джерела інформації про громадсько-культурне життя Чернівців, відкривають світу забуті імена та музичну спадщину. Так, одним з перших сучасних наукових джерел про музичне життя та освітні процеси краю стала колективна праця «Історія музичної культури й освіти Буковини» (Кушніренко, Залуцький, Вишпінська, 2011). Значний внесок у дослідження культури Буковини здійснив О. Залуцький, один з численних навчальних посібників якого вперше частково висвітлює напрацювання діячів мистецтва минулого, зокрема Адальберта Мікуліча та Антона Норста (Музичне краєзнавство Буковини, 2004). Сучасне музикознавство збагатилося монографією про музичне мистецтво Буковини, де розкриваються риси стилю композиторів минулого та сучасності (Каплієнко-Ілюк, 2020).

Окремих наукових розвідок про Адальберта Мікуліча не знаходимо. Однак існує коротка інформація про його життя в контексті дослідження Р. Вурцера (Wurzer, 1909) про історію навчального закладу, де він працював. Також у статті О. Дем'янчук, присвяченій навчальному процесу першої державної гімназії Буковини у ХІХ столітті, міститься невелика інформація про А. Мікуліча з посиланням на попереднє джерело (Дем'янчук, 2017: 148–153). Окремі деталі біографії буковинського діяча зустрічаються в інтернет джерелах, зокрема на сторінках «Буковинського інтелектуального календаря» Муніципальної бібліотеки імені Анатолія Добрянського у Чернівцях (Буковинський інтелектуальний календар, 2020). Проливають світло на таємниці біографії Адальберта Мікуліча матеріали справи, що знаходяться у фондах Чернівецького архіву (ДАЧО. Ф. 221. Оп. 2. Спр. 178).

Отже, у науковому просторі не вистачає інформації про життя та діяльність одного з шанованих буковинців другої половині ХІХ – початку ХХ століть, педагога-професора, громадського діяча, дослідника історії культури Буковини та Чернівців – Адальберта Мікуліча (1842–1920). Водночас, не надається науковій оцінці його розвідкам та не характеризується значення його діяльності у процесі становлення музикознавства на Буковині.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є визначення ролі Адальберта Мікуліча

в дослідженні музичної культури Буковини та характеристика його розвідки «Музика на Буковині перед заснуванням товариства сприяння музичному мистецтву: 1775–1862».

Виклад основного матеріалу. Адальберт Мікуліч (Adalbert Mikulicz) народився 27 жовтня 1842 року в Чернівцях. Його батько – Андреас Мікуліч-Радецький (1804–1881) – походив з сім'ї литовського-польського дворянина, спочатку був лісничим, але потім став архітектором і збудував Чернівецьку Ратушу. Він був одруженим двічі та мав 10 дітей. Адальберт був сином від другого шлюбу. Мати – Емілія Мікуліч-Радецька (1813–1867) – прусського дворянського роду Дамніц з німецьким та польським корінням. Діти в сім'ї отримали досить суворе виховання; батько прагнув дати дітям якнайкращу освіту, тому відправив сім'ю до Відня та Праги. Родина Мікулічів відрізнялась неабияким талантом у різних сферах діяльності, усі мали хист до мистецтва, в їх будинку часто звучала музика. Професійно займалися музикою сестри Адальберта – Кароліна та Емілія, але особливо талановитим був брат – Йоганнес Мікуліч-Радецький (1850–1905). Він став хірургом, професором кафедри хірургії, одним з найвідоміших лікарів світу, який має велику кількість винаходів у сфері медицини. Водночас, Йоганнес – талановитий музикант, закінчив Віденську консерваторію, чудово грав на фортепіано, давав приватні уроки гри на інструменті. Будучи молодим, він довго вагався у виборі професії між лікарем та музикантом. Сучасники Йоганнеса припускали, що він мав руки маленького розміру (міг охопити лише октаву), тому, можливо, це завадило йому стати відомим піаністом, проте дозволяло вправно оперувати, швидко виконуючи надскладні операції. Як згадується у спогадах друзів і колег Й. Мікуліча-Радецького, «часто пізно ввечері, після довгого робочого дня, він сідав за фортепіано й грав у тиші будинку, переважно Баха або Брамса, які були його улюбленими композиторами» (Dr. Willy Anschütz, 1905: 6–7). Доктор Віллі Аншютц у пам'ятному некролозі пригадує: «Музика стала для нього життєвою потребою: якщо він довго не міг займатися музикою з різних причин, він страждав. І тут, як і в науці, він вважав нестерпними незавершені чи незначні досягнення. Це принижувало його ідеал. Він вважав за краще грати музику зі своєю сім'єю і старанно уникав грати перед незнайомцями» [Там само].

Про деякі деталі життєдіяльності Адальберта Мікуліча дізнаємося з архівних джерел, зокрема зі справи А. Мікуліча, що знаходиться в архіві

Чернівецької області. В своєму резюме автор розповідає про етапи своєї освіти та професійної кар'єри. Стало відомо, що рідною мовою в сім'ї була німецька. Майбутній історик, закінчивши середню школу, відвідував гімназію у Чернівцях, а з шостого класу, за ініціативи батька, продовжив навчання у Празі. Там він розпочав музичну та літературну освіту, а через семестр вступив на навчання до Віденського університету, де вивчав історію та географію, відвідував лекції з німецької мови. Там відбувається його знайомство з багатьма літературними творами німецьких авторів. Зацікавленість німецькою класикою підштовхнула А. Мікуліча до дослідницької діяльності, результатом якої стали розвідки про драматургію В. Шекспіра та його вплив на німецьку літературу. Проте, не маючи фінансової підтримки, він змушений був давати приватні уроки у Відні, а згодом повернутися до Чернівців. Як дипломований вчитель, з 1871 р. протягом тривалого часу він працював у Чернівецькій цісарсько-королівській вищій гімназії, де викладав німецьку мову, історію та географію. У серпні 1884 року, після успішно складеного тестування, отримав звання професора (Wurzer, 1909: 238). В архівних документах розкривається інформація про розширений іспит А. Мікуліча з німецької мови, містяться його екзаменаційні роботи та домашнє завдання, що по суті є дипломною працею, де автор дослідив стиль і строфічну будову пісень Вальтера фон дер Фогельвейде – німецького поета кінця XII – початку XIII ст., композитора періоду класичного міннезангу, що писав на австрійському діалекті твори, близькі до лицарської поезії. Розглядаючи особливості його пісень А. Мікуліч порівнює їх з творчістю попередників Вальтера та його сучасників, зокрема Рейнмара фон Хагенау, відомого під псевдонімом Рейнмар Старий (Reinmar der Alte), пісні якого вважалися шедеврами традиційного міннезангу (Матеріали про прийняття державних іспитів у студента філософського факультету Мікуліча Адальберта: 1884).

Водночас А. Мікуліч цікавився історією рідної Буковини, її культурно-музичним життям. Його краєзнавчі розвідки, зокрема «Музика на Буковині перед заснуванням товариства сприяння музичному мистецтву: 1775–1862», що розмістилися у першому розділі праці А. Норста, стали важливим інформативним джерелом про буковинську музику другої половини XVIII–XIX століть. На основі відомостей із переказів та спогадів очевидців А. Мікуліч розкриває та порівнює особливості народної музики румунів та українців, характеризує жанрові моделі пісень, таких як румунські

дойни, танцювальні хори, релігійні колінди, українські коломийки, інструментальну та церковну музику. Розповідається тут і про національну мелодику інших народів, що населяли буковинську землю, зокрема про народні пісні і танці німців, поляків, угорців, словаків, вірмен. Акцентується увага на суспільному житті краю, згуртованості та дружніх стосунках між різними народами, що населяли Буковину. З праці Мікуліча дізнаємося і про наявність музичних інструментів у Чернівцях, зокрема появу фортепіано, гітари. Відзначається, що на усіх патріотичних святах у Чернівцях звучав гімн Австрійської імперії, музика до якого була створена Йозефом Гайдном. На думку автора статті, цьому австрійському гімну «немає рівних у милозвучності» (Норст, 2021: 32).

Багато цікавої інформації довідуємося з матеріалів Мікуліча, присвячених зародженню музичної освіти на Буковині. Описаний період 1830–1847 років надав Чернівцям передумови для майбутнього розвитку музикування, опанування майстерністю виконання на різноманітних музичних інструментах, особливо фортепіано, мистецтвом співу, акторської гри. Це відбувалося завдяки появі у Чернівцях професійних музикантів та викладачів музики з Відня, Праги, Карлових Вар та інших міст. Серед місцевих талантів згадується Йоганн Кауфман – талановитий художник, поет і музикант, який віртуозно грав на флейті, скрипці, старанно виконував партії у струнному квартеті. Він брав участь у заснуванні першого Співочого товариства та Музичного товариства у Чернівцях.

А. Мікуліч приділяє увагу й постаті Карла Умлауффа фон Франквеля – місцевого судового чиновника. Він був непересічною особистістю з різнобічною та активною діяльністю у багатьох сферах життя Буковини. Він щиро любив музику, грав на багатьох інструментах, співав, маючи гарний голос – баритон. Умлауфф товаришував тоді ще з юним Францом Шубертом, з яким вони нерідко обговорювали творчі плани композитора. Умлауфф часто співав пісні Шуберта, акомпануючи собі на гітарі, що подарував йому композитор. Саме Умлауфф познайомив чернівецьку публіку з творчістю австрійського композитора. Усі музичні вечори проходили в його будинку, що, по суті, став центром музичного життя Чернівців. Окрім сольної музики на концертах звучали квартети та більш масштабні твори, зокрема ораторії Й. Гайдна, ставилися опери В. А. Моцарта, Дж. Россіні, К. М. Вебера, Л. Бетховена, Дж. Мейєрбера.

Отже, можемо зробити висновок, що місцева знать та чиновники були не лише поціновувачами

музичного мистецтва, але й самі володіли грою на музичних інструментах, були талановитими співаками, виступали на концертах та публічних заходах. Тож, музична діяльність у Чернівцях знаходилася під особливою опікою влади, що сприяло розвитку мистецтва на Буковині.

Розділ, написаний А. Мікулічем, містить інформацію й про перебування Ференца Ліста у Чернівцях, який дав декілька концертів, що мали величезний успіх, про Кароля Мікулі – піаніста і композитора, який народився на Буковині. Ці матеріали важливі для розуміння основ формування професійного музичного мистецтва краю. Адже були й часи занепаду (1850–1859), що позначилося на якості виконуваної музики у Чернівцях, оскільки не вистачало навчальних закладів з професійними музикантами та досвідченими викладачами.

Розповіді про Сидора Воробкевича, Чіпріяна Порумбеску та інших розкрили особливості відродження професіоналізму на Буковині та перспективи його подальшого розвитку, що проявилось у формуванні власної композиторської справи. Про перші спроби композиції А. Мікуліч згадує у зв'язку з появою друком у Відні кадрили барона Апостола Петріно, де скомпоновано кілька румунських мелодій, альбому буковинських танців, які містили українські та румунські мелодії і були опубліковані у Празі сестрами Кароліною й Емілією Мікулічами.

Важливу роль у створенні основ виникнення «Товариства сприяння музичному мистецтву на Буковині» відіграло «Чернівецьке співоче товариство» (1859–1862). А. Мікуліч розкриває передумови його появи, завдання, що полягали у розвитку хорового співу на Буковині, згадує засновників, переважна більшість яких не були професійними музикантами.

Висновки. Отже, музикознавство на Буковині має свій початок з періоду Австро-Угорського панування в краї, що позитивно вплинуло на загальний зріст культури і мистецтва. Незважаючи на активну виконавську та громадську діяльність на Буковині, усе ж таки, не вистачало праць музично-історичного спрямування. Окрім матеріалів чернівецької та віденської преси не було інших джерел інформації. Тому перші спроби культурологічних розвідок мають велику цінність для сучасної музикознавчої науки. Однією з таких праць стала книга Антона Норста «Товариство сприяння музичному мистецтву на Буковині: 1862–1902». Внесок Адальберта Мікуліча у процес дослідження буковинського мистецтва досить вагомий, адже допоміг А. Норсту в його праці

відтворити цілісну картину розвитку культури Буковини. Хист Мікуліча, як історика і талановитого педагога, дозволили йому зібрати цінну інформацію, якою володіли переважно мешканці краю і яка стала для сучасників майже єдиним джерелом про музичну культуру того часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Буковинський інтелектуальний календар. Травень 2020. *Муниципальна бібліотека імені Анатолія Добрянського*. URL: <http://www.dobrabilioteka.cv.ua/ua/1324631228/1497426496> (дата звернення: 16.08.2022).
2. Дем'янчук О. Кадрове забезпечення навчального процесу першої державної гімназії Буковини (XIX ст.). *Гірська школа українських Карпат*. 2017. № 17. С. 148–153.
3. Каплієнко-Ілюк Ю. В. Музичне мистецтво Буковини. Сильові парадигми композиторської творчості XIX–XXI ст.: монографія. Чернівці: Букрек, 2020. 504 с.
4. Кушніренко А. М., Залуцький О. В., Вишпінська Я. М. Історія музичної культури й освіти Буковини: навчальний посібник. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2011. 376 с.
5. Матеріали про прийняття державних іспитів у студента філософського факультету Мікуліча Адальберта. *ДАЧО* (Державний архів Чернівецької області). Ф. 221. Оп. 2. Спр. 178. 1884.
6. Музичне краєзнавство Буковини: навчальний посібник до курсу «Музичне краєзнавство». Вип.: 3 / укл. О. В. Залуцький; переклад з німецької: Чебан Г. І. Чернівці: Рута, 2004. 79 с.
7. Норст Антон. Товариство сприяння музичному мистецтву на Буковині. 1862–1902 / пер. з нім. Марини Литвинюк, Олександри Ванкевич, Анни Даскалюк. Чернівці: Книги–XXI, 2021. 224 с.
8. Dr. Anton Norst. Der Vereines zur Förderung der Tonkunst in der Bukowina. 1862–1902. Czernowitz: Buchdruckerei-Gesellschaft, 1903. 68, XXXIV s.
9. Dr. Willy Anschütz. Zur Erinnerung an Johannes von Mikulicz. Berlin, 1905, 7 s. (Sonderabdruck aus der Berliner klin. Wochenschr, 1905. No. 36.)
10. Wurzer R. Festschrift zur Hundertjährigen Gedenkfeier der Gründung des Gymnasiums 1808–1908. Czernowitz: Drug und Verlag der Edckhard, 1909. 286 s.

REFERENCES

1. Bukovyns'kyi intelektual'nyy kalendar. Traven' 2020 [Bukovyna intellectual calendar. May 2020]. Municipal library named after Anatoly Dobryanskyi. URL: <http://www.dobrabilioteka.cv.ua/ua/1324631228/1497426496> (date of access: 16.08.2022) [in Ukrainian].
2. Dem'yanchuk O. Kadrove zabezpechennya navchal'noho protsesu pershoyi derzhavnoyi himnaziyi Bukovyny (XIX st.) [Demyanchuk O. Personnel support of the educational process of the first state gymnasium of Bukovyna (XIX century)]. *Mountain School of the Ukrainian Carpathians*, 17. 2017. pp. 148–153 [in Ukrainian].
3. Kapliyenko-Iliuk, Yu. V. Muzychne mystetstvo Bukovyny. Styl'ovi paradyhmy kompozytors'koyi tvorchosti XIX–XXI st.: monohrafiya [Music art of Bukovyna: Style paradigms of composer art of the XIX–XXI centuries: monograph]. Chernivtsi: Bukrek, 2020. 504 p. [in Ukrainian].
4. Kushnirenko A. M., Zaluts'kyi O. V., Vyshpyn'ska Ya. M. Istoriya muzychnoyi kul'tury y osvity Bukovyny : navchal'nyy posibnyk [History of musical culture and education of Bukovina: study guide]. Chernivtsi: Chernivtsi National University, 2011. 376 p. [in Ukrainian].
5. Materialy pro pryynyattya derzhavnykh ispytyv u studenta filososf's'koho fakul'tetu Mikulicha Adal'berta: [Materials on the acceptance of state exams from the student of the Faculty of Philosophy Mikulich Adalbert]. State archive of Chernivtsi region. Spr. 178, 1884 [in Ukrainian].
6. Zaluts'kyi O. V. (ed.) Muzychne krayeznavstvo Bukovyny: navchal'nyy posibnyk do kursu «Muzychne krayeznavstvo» [Musical regional history of Bukovyna: study guide for the course «Musical regional history»]. Chernivtsi: Ruta, Vyp. 3. 2004. 79 p. [in Ukrainian].
7. Norst Anton. Tovarystvo spryannya muzychnomu mystetstvu na Bukovyni. 1862–1902 [Norst Anton. Society for the promotion of musical art in Bukovyna. 1862–1902]. Chernivtsi: Knyhy–XXI, 2021. 224 p. [in Ukrainian].
8. Dr. Anton Norst. Der Vereines zur Förderung der Tonkunst in der Bukowina. [The Association for the Promotion of Music in Bukovina] 1862–1902. Czernowitz: Buchdruckerei-Gesellschaft, 1903. 68, XXXIV s. [in German].
9. Dr. Willy Anschütz. Zur Erinnerung an Johannes von Mikulicz. [In memory of Johannes von Mikulicz.] Berlin, 1905, 7 s. (Sonderabdruck aus der Berliner klin. Wochenschr, 1905. No. 36.) [in German].
10. Wurzer R. Festschrift zur Hundertjährigen Gedenkfeier der Gründung des Gymnasiums 1808–1908. [Festschrift for the centenary commemoration of the founding of the Gymnasium 1808-1908] Czernowitz: Drug und Verlag der Edckhard, 1909. 286 s. [in German].